

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Departament Porządku i Bezpieczeństwa Wewnętrznego

KPB – 4101-01-03/2012
P/12/094

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
ul. Filtrowa 57, 02-056 Warszawa
T +48 22 444 56 12, F +48 22 444 56 29
kpb@nik.gov.pl
Adres korespondencyjny: Skr. poczt. P-14, 00-950 Warszawa 1

I. Dane identyfikacyjne kontroli

Numer i tytuł kontroli	P/12/094 – Profilaktyka narkomanii w szkołach
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Departament Porządku i Bezpieczeństwa Wewnętrznego
Kontrolerzy	1. Katarzyna Kędzior-Rejner, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr 83275 z dnia 19 września 2012 r. 2. Zdzisław Lipiński, specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr 83274 z dnia 19 września 2012 r. (dowód: akta kontroli str. 1-4)
Jednostka kontrolowana	Ośrodek Rozwoju Edukacji, Aleje Ujazdowskie 28, 00-478 Warszawa (oraz ul. Polna 46a, 00-644 Warszawa) – zwany dalej „Ośrodkiem” lub „ORE”
Kierownik jednostki kontrolowanej	Piotr Dmochowski-Lipski, Dyrektor Ośrodka Rozwoju Edukacji ¹ (dowód: akta kontroli str. 5-13)

II. Ocena kontrolowanej działalności

Ocena ogólna²

Ośrodek Rozwoju Edukacji podejmował w latach 2006-2012 (I półrocze) działania w zakresie profilaktyki narkomanii dzieci i młodzieży w szkołach i placówkach systemu oświaty, tj. wspierał inicjatywy w zakresie pierwszorzędowej oraz drugorzędowej profilaktyki narkomanii, prowadził szkolenia dotyczące problematyki ograniczania popytu na narkotyki oraz zasad konstruowania lokalnych strategii profilaktycznych, opracowywał, wydawał i upowszechniał publikacje z zakresu promocji zdrowia i profilaktyki narkomanii, upowszechniał koncepcję tworzenia Szkół Promujących Zdrowie, wspierał wdrożenie i upowszechnienie w szkołach podstawowych programów profilaktyki uniwersalnej opartych na naukowych podstawach lub o potwierdzonej skuteczności, wspierał programy rozwijające kompetencje wychowawcze rodziców i nauczycieli. Zadania realizowane w tym obszarze były spójne z działaniami określonymi dla ORE³ w obszarze Profilaktyka Krajowych Programów Przeciwdziałania Narkomanii: na lata 2006-2010 oraz 2011-2016. Wyjątek stanowiło działanie 3.4 obszaru Profilaktyka KPPN na lata 2011-2016, które w okresie 2011-2012 (I półrocze) nie było przez ORE realizowane. Najwyższa Izba Kontroli zwraca ponadto uwagę na konieczność kontynuowania przez ORE wysiłków w celu wdrożenia i upowszechniania programów profilaktyki uniwersalnej opartych na naukowych podstawach lub o potwierdzonej skuteczności, skierowanych do młodzieży gimnazjalnej, z uwagi na zawieszenie realizacji programu „Unplugged”.

¹ Poprzednio Dyrektorami ORE byli: Pani Dorota Żyro – p.o. Dyrektora od dnia 1 stycznia do 30 czerwca 2010 r., Pani Joanna Berdzik – Dyrektor od 1 lipca 2010 r. do 16 stycznia 2012 r., Pan Jarosław Wojdyła – p.o. Dyrektora od 17 stycznia do 25 lipca 2012 r., Pani Katarzyna Martynowska – p.o. Dyrektora od 25 lipca do 15 listopada 2012 r. Pan Piotr Dmochowski-Lipski jest Dyrektorem ORE od 16 listopada 2012 r.

² Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny ogólnej według proponowanej skali byłoby nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanej jednostki w zakresie objętym kontrolą, stosuje się ocenę opisową, bądź uzupełnia ocenę ogólną o dodatkowe objaśnienie.

³ Do 1 stycznia 2010 r.: określonymi dla Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej.

Działania dotyczące profilaktyki narkomanii dzieci i młodzieży zostały zaplanowane przez Ośrodek w rocznych planach pracy i włączone do resortowego *Planu działań* opracowanego w MEN.

Najwyższa Izba Kontroli nie stwierdziła nieprawidłowości w zakresie wysokości środków wydatkowanych przez ORE⁴ na wykonywanie zadań w zakresie przeciwdziałania narkomanii, w tym na działania określone w KPPN na lata 2006-2010 i 2011-2016.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

1. Planowanie działań z zakresu profilaktyki narkomanii

Opis stanu faktycznego

W działaniu 4.1 obszaru Profilaktyka Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii (zwanego dalej „KPPN”) na lata 2011-2016⁵ ORE zostało wskazane jako podmiot właściwy do podejmowania działań w zakresie corocznego opracowania i wdrożenia planu działania w zakresie profilaktyki narkomanii dzieci i młodzieży w szkołach i placówkach systemu oświaty.

Ośrodek Rozwoju Edukacji nie opracował na 2011 i 2012 r. ww. planu działania, lecz uczestniczył w przygotowaniu resortowego *Planu działań w zakresie profilaktyki narkomanii dzieci i młodzieży w szkołach i placówkach systemu oświaty* opracowanego przez Departament Zwiększania Szans Edukacyjnych Ministerstwa Edukacji Narodowej (zwanego dalej „MEN”). Wicedyrektor ORE Pani Marlena Fałkowska wyjaśniła, że zapis ww. działania 4.1 – gdzie jako minister odpowiedzialny za realizację ww. działania został wskazany minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, natomiast ORE został wymieniony jako podmiot właściwy do podejmowania określonych działań – został zinterpretowany jako obowiązek uwzględnienia w planach pracy ORE zadań z zakresu profilaktyki narkomanii zbieżnych z zadaniami wpisanymi do KPPN.

Do opracowanego w MEN resortowego *Planu działań* na 2011 r. włączono zadania ORE zaplanowane przez Ośrodek, w tym:

- wdrażanie i upowszechnianie nowych standardów oraz „Systemu rekomendacji programów profilaktycznych i promocji zdrowia psychicznego”,
- upowszechnianie programu „Szkoła dla Rodziców i Wychowawców”, m.in. poprzez seminaria, konferencje, kursy, szkolenia dla koordynatorów, edukatorów i realizatorów programu oraz rodziców i nauczycieli, opracowanie i internetową publikację materiałów edukacyjnych, informacyjnych i metodycznych,
- upowszechnianie programu „Golden Five”⁶ – seminarium i konferencja (m.in. dla instruktorów programu, realizatorów, dyrektorów szkół),
- upowszechnianie programu „Szkolna Interwencja Profilaktyczna”⁷ – seminarium dla instruktorów programu,
- pilotażową realizację programu profilaktycznego dla gimnazjów „Unplugged” – adaptacja podręcznika i scenariuszy zajęć, kurs i superwizje dla nauczycieli szkół podstawowych i gimnazjalnych oraz pedagogów,

⁴ Wcześniej przez Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej.

⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 marca 2011 r. w sprawie Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2011-2016 (Dz. U. Nr 78, poz. 428).

⁶ Program edukacyjny wspomagający osiągnięcia szkolne i rozwój osobisty uczniów gimnazjum, zwłaszcza zagrożonych wykluczeniem.

⁷ Program przygotowujący szkoły i nauczycieli do podejmowania działań wobec uczniów sięgających na terenie szkoły po substancje psychoaktywne.

- publikacje – m.in. aktualizacja poradnika „Profilaktyka uzależnień w szkole”, poradnik „Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki.” (III wydanie rozszerzone),
- upowszechnianie koncepcji sieci Szkół Promujących Zdrowie – m.in. szkolenie dla wojewódzkich, rejonowych oraz szkolnych koordynatorów sieci szkół promujących zdrowie.

Pani Marlena Falkowska poinformowała, że w procesie planowania ORE korzystało z badań i analiz przeprowadzanych w ww. zakresie, zwłaszcza dużych ogólnopolskich badań porównawczych, m.in. Europejskiego Programu Badań Ankietowych w Szkołach na temat używania alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną (ESPAD), Zachowania Zdrowotne Dzieci i Młodzieży Szkolnej (HBSC) oraz badań CBOS⁸. W wyniku analizy opublikowanego w 2009 r. badania CBOS, wskazującego na używanie przez młodzież nowych narkotyków, tzw. dopalaczy, ORE zaproponowało włączenie do resortowego *Planu działań* w zakresie profilaktyki narkomanii na lata 2011-2012 zadania w zakresie przygotowania i publikacji na stronie internetowej artykułów dla nauczycieli na temat „dopalaczy”. Zadanie to zostało włączone do *Planu działań* na rok 2011.

Zadania zaplanowane przez ORE w zakresie profilaktyki narkomanii na 2012 r. stanowiły kontynuację zadań z 2011 r., z tym że w planie na 2012 r. nie ujęto realizacji programu „Unplugged” (kwestia programu „Unplugged” została opisana na str. 9-11 wystąpienia pokontrolnego).

(dowód: akta kontroli str. 5, 11-13, 37-40, 59, 64-66, 73-89 i 562-601)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości

Ocena częściowa

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie działalność kontrolowanej jednostki w zbadanym zakresie.

2. Wdrażanie działań profilaktycznych

2.1. Realizacja planu działania w zakresie profilaktyki narkomanii dzieci i młodzieży w szkołach i placówkach systemu oświaty

Opis stanu
faktycznego

Według „Sprawozdania z wykonania Planu pracy Ośrodka Rozwoju Edukacji w 2011 r.” wszystkie zadania zaplanowane przez ORE, włączone do *Planu działania w zakresie profilaktyki narkomanii dzieci i młodzieży w szkołach i placówkach systemu oświaty w 2011 roku*, zostały zrealizowane, w tym m. in. upowszechniano nowe standardy oraz „System rekomendacji programów profilaktycznych i promocji zdrowia psychicznego” (poprzez publikację internetową), program „Szkoła dla Rodziców i Wychowawców” (m.in. poprzez seminarium, konferencje, kursy), programy „Golden Five” oraz „Szkolna Interwencja Profilaktyczna”, przeprowadzono pilotażową realizację programu „Unplugged”.

Wicedyrektor ORE Pani Dorota Żyro poinformowała, że ORE nie przeprowadzało ewaluacji końcowej *Planu działania*, gdyż zadania realizowane przez Ośrodek stanowiły tylko część resortowego *Planu działania*. Wskazała natomiast, że każde szkolenie realizowane w ramach planowanych zadań posiada wyniki zbiorczej

⁸ Raport końcowy z badania *Konsumpcja substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną – „Młodzież 2008”*, Warszawa, grudzień 2008. Komunikat z badań *Młodzież a substancje psychoaktywne*, Warszawa, styczeń 2009.

ewaluacji (kwestia ewaluacji szkoleń została opisana na str. 12 wystąpienia pokontrolnego).

(dowód: akta kontroli str. 5-8, 37-40, 300, 388, 394-395, 521-539 i 602-614)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości

2.2. Realizacja działań określonych w Krajowym Programie Przeciwdziałania Narkomanii.

Opis stanu
faktycznego

1. Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej (zwane dalej „CMPPP”) zostało wskazane w KPPN na lata 2006-2010⁹ jako jeden z podmiotów właściwych do wspierania inicjatyw w zakresie pierwszorzędowej¹⁰ (działanie 1.2 obszaru Profilaktyka) oraz drugorzędowej¹¹ profilaktyki narkomanii (działanie 1.3 obszaru Profilaktyka). Od dnia 1 stycznia 2010 r. zadania CMPPP przejął ORE¹².

Na mocy zapisów KPPN na lata 2011-2016 Ośrodek został zobowiązany do:

- wspierania wdrożenia i upowszechnienia w szkołach podstawowych programów profilaktyki uniwersalnej opartych na naukowych podstawach lub o potwierdzonej skuteczności¹³ (działanie 2.3 obszaru Profilaktyka),
- wspierania adaptacji, wdrożenia i upowszechnienia programów profilaktyki uniwersalnej opartych na naukowych podstawach lub o potwierdzonej skuteczności w szkołach gimnazjalnych (działanie 2.4 obszaru Profilaktyka),
- wdrażania i wspierania programów profilaktyki selektywnej i wskazującej, w szczególności dla: dzieci i młodzieży ze środowisk zmarginalizowanych, zagrożonych demoralizacją i wykluczeniem społecznym oraz dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a także ich rodziców (działanie 3.4 obszaru Profilaktyka).

Zdaniem Pani Marleny Falkowskiej, sposób zapisu ww. działań w KPPN na lata 2006-2010 nie uwzględniał „(...) właściwości CMPPP – jej zadań statutowych i grup odbiorców działań. CMPPP, obecnie ORE, było centralną placówką doskonalenia nauczycieli, tymczasem przypisano mu zadania właściwe dla agencji rządowej (...). W obszarze profilaktyki (...) CMPPP (ORE) rzadko wspierało bezpośrednio szkoły (zdarzało się to w przypadku realizacji projektów pilotażowych) i nie szkoliło nauczycieli pracujących w szkole. Jest to zadanie wojewódzkich, powiatowych i miejskich placówek doskonalenia nauczycieli oraz poradni psychologiczno-pedagogicznych. CMPPP, jako placówka centralna, miała za zadanie doskonalić kadrę systemu edukacji – wizytatorów kuratorów oświaty i liderów z placówek doskonalenia nauczycieli oraz poradni – poprzez szkolenia i przygotowanie materiałów informacyjnych i metodycznych. (...). W dyskusjach z przedstawicielami Krajowego Biura, jak w świetle zadań statutowych CMPPP należy rozumieć

⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2006 r. w sprawie Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2006-2010 (Dz. U. Nr 143, poz. 1033).

¹⁰ Profilaktyka pierwszorzędowa kierowana jest do wszystkich uczniów w określonym wieku, bez względu na stopień ryzyka wystąpienia zachowań problemowych; ma na celu przeciwdziałanie inicjacji poprzez dostarczenie odpowiedniej informacji oraz wzmacnianie czynników chroniących i redukcję czynników ryzyka.

¹¹ Profilaktyka drugorzędowa jest ukierunkowana na grupy zwiększonego ryzyka, wymagająca dobrego rozpoznania tych grup uczniów w społeczności szkolnej; ma na celu zapobieganie, ograniczenie lub zaprzestanie podejmowania przez jednostkę zachowań ryzykownych.

¹² Zarządzenie nr 19 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 grudnia 2009 r. w sprawie połączenia Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie i Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej w Warszawie w Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie (Dz. Urz. MEN z 2010 r. Nr 1, poz. 5).

¹³ Rekomendowanych w ramach systemu rekomendacji Krajowego Biura do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii, Ośrodka Rozwoju Edukacji, Instytutu Psychiatrii i Neurologii oraz Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

„wspieranie inicjatyw w zakresie pierwszorzędowej oraz drugorzędowej profilaktyki narkomanii” ustalono, iż jako wsparcie merytoryczne należy sprawozdawać działania szkoleniowe i wydawnicze CMPPP oraz realizowane projekty.”

(dowód: akta kontroli str. 59-61, 64, 66, 208)

W ramach realizacji działań 1.2 i 1.3 obszaru Profilaktyka KPPN na lata 2006-2010 CMPPP/ORE upowszechniało (m.in. poprzez sieć przeszkolonych liderów) własny program profilaktyki uniwersalnej pn. „Szkoła dla Rodziców i Wychowawców”, ukierunkowany na zwiększenie kompetencji wychowawczych rodziców, wychowawców i nauczycieli pracujących z dziećmi i młodzieżą oraz przeciwdziałanie zachowaniom problemowym dzieci i młodzieży poprzez wzmacnianie więzi między nimi a znaczącymi dla nich osobami dorosłymi. W okresie objętym kontrolą największa intensyfikacja działań w ramach programu nastąpiła w 2008 r., ze względu na dostępność środków finansowych z programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła”¹⁴. Wdrażanie i upowszechnianie programu „Szkoła dla Rodziców i Wychowawców” polegało głównie na prowadzeniu szkoleń, seminariów i konferencji oraz publikacji i dystrybucji materiałów. Adresatami szkoleń byli pracownicy placówek oświatowo-wychowawczych oraz rodzice (poprzez szkolenia kaskadowe). Przeprowadzone w 2007 i 2008 r. badania ewaluacyjne wykazały pozytywne postrzeganie programu przez uczestniczące w nim osoby, a także jego skuteczność w zmianie postaw wychowawczych.

Ponadto CMPPP, a następnie ORE udzielało wsparcia merytorycznego innym programom; przy ich wyborze – jak poinformowała Wicedyrektor ORE Pani Marlena Fałkowska – kierowano się m.in. pozytywnymi wynikami ich ewaluacji, potwierdzoną skutecznością, rejestracją np. w europejskim rejestrze programów EDDRA¹⁵. Wsparcia w latach 2006-2010 udzielono następującym programom:

- „Trening umiejętności kontroli zachowań związanych z alkoholem i narkotykami TUKAN”, skierowany do wychowawców i wychowanków placówek wychowawczych i resocjalizacyjnych typu MOW i MOS;
- „Golden Five”, skierowany do nauczycieli gimnazjum, głównie wychowawców klas I, a docelowo do uczniów i ich rodziców. Instruktorami programu są pracownicy ośrodków doskonalenia nauczycieli i poradni psychologiczno-pedagogicznych (szkolenia kaskadowe);
- „ART. Trening zastępowania agresji”. Realizatorami programu są pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznych;
- „Szkolna Interwencja Profilaktyczna”. Instruktorami programu są pracownicy ośrodków doskonalenia nauczycieli i poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz nauczyciele (szkolenia kaskadowe);
- „Przyjaciele Zippi’ego”, program z zakresu zdrowia psychospołecznego dla dzieci 5-7 letnich. Adresatem działań byli przedstawiciele ośrodków doskonalenia nauczycieli, a następnie nauczyciele (szkolenia kaskadowe);
- „Strażnicy uśmiechu”, program kształtowania umiejętności życiowych oraz społeczno-emocjonalnych dzieci i młodzieży. Adresatem działań byli przedstawiciele ośrodków doskonalenia nauczycieli oraz nauczyciele (szkolenia kaskadowe), docelowi beneficjenci to uczniowie szkół podstawowych i gimnazjum.

¹⁴ Uchwała Nr 172/2008 Rady Ministrów z dnia 19 sierpnia 2008 r. w sprawie przyjęcia Rządowego programu na lata 2008-2013 „Bezpieczna i przyjazna szkoła”.

¹⁵ Exchange on Drug Demand Reduction Action.

Wsparcia udzielano w formie przeprowadzania szkoleń trenerów/instruktorów, seminariów, konferencji, opracowywania i upowszechniania materiałów, rekomendowania programów poprzez Bank Programów Profilaktycznych zamieszczony na stronie internetowej ORE. Wicedyrektor ORE podkreśliła, że programów profilaktycznych dobrej jakości jest bardzo mało, zwłaszcza z zakresu profilaktyki drugorzędowej, adresowanych do młodzieży z grup ryzyka.

(dowód: akta kontroli str. 64, 67-71, 90-133, 208-282)

Zamieszczony na stronie internetowej ORE Bank Programów Profilaktycznych rekomendowanych przez Ośrodek grupuje programy w pięciu kategoriach: Programy dla nauczycieli i rodziców oraz czterech skierowanych do uczniów, tj. Programy do realizacji w klasach, Programy dla dużych grup, Programy dla grup zwiększonego ryzyka i Programy dla liderów młodzieżowych. Wicedyrektor ORE Pani Dorota Żyro wskazała, że programy profilaktyki uniwersalnej dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjów znajdują się w dwóch kategoriach:

- Programy do realizacji w klasach (łącznie 12 programów wg stanu na 31.12.2012 r.), w tym w zakresie profilaktyki uzależnień, również od narkotyków:
  - DEBATA – program profilaktyki alkoholowej dla klas VI szkoły podstawowej i gimnazjum,
  - DZIĘKUJĘ-NIE – program profilaktyki uzależnień dla uczniów klas IV-VI szkoły podstawowej i gimnazjum,
  - FANTASTYCZNE MOŻLIWOŚCI – program profilaktyki alkoholowej dla uczniów klas V lub VI szkół podstawowych i ich rodziców,
  - MAGICZNE KRYSZTAŁY – program wczesnej profilaktyki przemocy i uzależnienia od mediów przeznaczony dla uczniów w wieku 6-12 lat,
  - PROGRAM DOMOWYCH DETEKTYWÓW – program profilaktyki alkoholowej dla uczniów z klas IV i V szkoły podstawowej i ich rodziców,
  - SPÓJRZ INACZEJ – program profilaktyki powstawania negatywnych zachowań u dzieci i młodzieży, wspierania rozwoju osobowości ucznia i jego zdolności przystosowania się społecznego, zawierający wersje dla różnych etapów edukacji,
  - SPÓRZ INACZEJ NA AGRESJĘ – rozwinięcie i uzupełnienie programu SPÓJRZ INACZEJ o problematykę agresji i przemocy. Przeznaczony dla klas VI i gimnazjum,
  - TAK CZY NIE – program profilaktyki uzależnień dla gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych,
  - TRZECI ELEMENTARZ, CZYLI PROGRAM SIEDMIU KROKÓW – program profilaktyki uzależnień dla uczniów w wieku 12-17 lat,
  - TRZY KOŁA – program wychowawczo-profilaktyczny dla szkół podstawowych i gimnazjów;
- Programy dla dużych grup (dwa programy wg stanu na 31.12.2012 r.), w tym w zakresie profilaktyki uzależnień, również od narkotyków:
  - ARCHIPELAG SKARBÓW – program profilaktyki zintegrowanej dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych,
  - NOE – program profilaktyki alkoholowej dla gimnazjum i starszej młodzieży.

Dyrektor ORE Pan Piotr Dmochowski-Lipski wyjaśnił, że „większość programów z zakresu profilaktyki uzależnień znajdujących się w Banku (...), choć porusza także problem kontaktu młodzieży z narkotykami, zostało opisanych przez autorów w podtytule jako programy profilaktyki alkoholowej. Podobny opis, choć niezupełnie zgodny z rzeczywistością zawartością programów, umożliwił samorządom

finansowanie ich realizacji w szkołach z funduszu alkoholowego będącego w dyspozycji gmin (odpis od środków uzyskanych za przyznanie koncesji na sprzedaż alkoholu) przeznaczony na profilaktykę alkoholową. Do niedawna były to jedyne środki celowe przeznaczone na działania profilaktyczne.”

Dyrektor ORE dodał, że przypisane ORE w KPPN zadanie wspierania, adaptacji i upowszechniania w szkołach podstawowych oraz gimnazjach programów profilaktyki uniwersalnej opartych na naukowych podstawach lub o potwierdzonej skuteczności jest niezwykle trudne lub nawet – w chwili obecnej – niemożliwe, gdyż w Polsce brakuje nowych wartościowych programów spełniających wymagane standardy jakości. „Od trzech lat do Zespołu ds. Rekomendacji Programów praktycznie nie wpływają nowe projekty dotyczące profilaktyki uzależnień.” Bank Programów Rekomendowanych znajduje się na stronie internetowej CMPPP/ORE od 2001 r.¹⁶ i jest corocznie aktualizowany. Niektóre programy z czasem się „starzeją” i są usuwane z rejestru. Inne się rozwijają, np. powstają nowe części lub moduły i nowe materiały, i ich opis wymaga uzupełnienia. Wpływają czasem nowe projekty, które obecnie przechodzą przez „System Rekomendacji programów profilaktycznych i promocji zdrowia psychicznego”. Pracownicy ORE w każdym roku kontaktują się z autorami lub instytucjami koordynującymi w celu weryfikacji danych.

(dowód: akta kontroli str. 287, 296-297, 301-303, 540, 542-543)

Programy zgłaszane przez autorów do rekomendacji w Banku Programów Profilaktycznych były oceniane przez ORE według kryteriów profesjonalnego programu, opisanych w wytycznych dla autorów programów profilaktycznych pt. *Standardy jakości pierwszorzędowych programów profilaktycznych realizowanych w szkołach i placówkach oświatowych*. Główne kryteria ujęte w ww. opracowaniu dotyczyły m.in. bezpieczeństwa uczestników, adekwatności programu (powinien być dostosowany do potrzeb i problemów odbiorców), jego skuteczności oraz ewaluacji. Obecnie programy oceniane są zgodnie z przyjętym nowym „Systemem Rekomendacji programów profilaktycznych i promocji zdrowia psychicznego” i mogą uzyskać rekomendację czterech instytucji: Krajowego Biura do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii (zwanego dalej „KBPN”), Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, ORE oraz Instytutu Psychiatrii i Neurologii. Recenzenci oceniają program przyznając punkty w określonych kategoriach. Uzyskanie odpowiedniej sumy punktów decyduje o rekomendowaniu programu na jednym z trzech poziomów: Program obiecujący, Dobra praktyka oraz Program modelowy.

(dowód: akta kontroli str. 297, 305-306 i 311-318)

Poza ww. programami Ośrodek upowszechniał programy pn. „Szkolna Interwencja Profilaktyczna” oraz europejski program profilaktyki uniwersalnej „Unplugged”. Program „Szkolna Interwencja Profilaktyczna” adresowany jest bezpośrednio do rad pedagogicznych i nauczycieli ze szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych; służy przygotowaniu nauczycieli do podejmowania działań interwencyjnych wobec uczniów sięgających po substancje psychoaktywne (nikotyna, alkohol, narkotyki, „dopalacze”) lub w inny sposób łamiących regulamin szkoły oraz do rozmów z ich rodzicami. Dyrektor ORE Pan Piotr Dmochowski-Lipski poinformował, że program ten bywa zaliczany zarówno do profilaktyki uniwersalnej, jak i wskazującej. Wyposaża on nauczycieli w wiedzę na temat środków psychoaktywnych oraz w umiejętności wychowawcze, podobnie jak inne programy profilaktyki uniwersalnej. Uruchomienie procedury interwencji wobec ucznia z grupy zwiększonego ryzyka jest z kolei działaniem z poziomu profilaktyki wskazującej. Jak

¹⁶ Wcześniej, od 1995 r., Bank był publikowany w kwartalniku *Problemy Poradnictwa* wydawanym przez CMPPP oraz w kolejnych wydaniach poradnika *Programy Profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki*.

wskazała Wicedyrektor ORE Pani Dorota Żyro, program ten wdrażany jest „kaskadowo” – jego etapy to:

1. Szkolenie instruktorów programu, uprawnionych do szkolenia nauczycieli - realizatorów.

2. Szkolenie realizatorów uprawnionych do prowadzenia interwencji w szkole i placówce oświatowej. Szkolenie organizowane jest dla rady pedagogicznej (cztery godziny) oraz dla nauczycieli – realizatorów (12 godzin).

Pani Dorota Żyro podała, że w latach 2011-2012 w ramach programu przeprowadzono kurs doskonalący dla instruktorów programu część II (uczestniczyło w nim siedmiu pracowników poradni psychologiczno – pedagogicznych i ośrodków doskonalenia nauczycieli) oraz przeprowadzono monitoring upowszechniania programu w szkołach przez instruktorów w latach 2010-2011. Raport z monitoringu został zamieszczony na stronie internetowej Wydziału Wychowania i Profilaktyki ORE.

(dowód: akta kontroli str. 303-304, 319-329, 540 i 543)

Program „Unplugged” koordynowany przez Uniwersytet w Gent w Belgii¹⁷ jest adresowany do uczniów w wieku 12-14 lat oraz ich rodziców i nauczycieli. Celem programu jest opóźnianie wieku inicjacji alkoholowej, narkotykowej i tytoniowej wśród nastolatków. Wicedyrektor ORE Pani Dorota Żyro wskazała, że opracowanie, pilotażowe wdrożenia i ewaluacja nowego programu profilaktycznego, spełniającego europejskie standardy jakości, to zadanie dla zespołu specjalistów trwające minimum około trzech lat. W 2009 r. KBPN stwierdziło niedostatek programów profilaktyki uniwersalnej dla młodzieży gimnazjalnej, w związku z czym ORE we współpracy z KBPN podjął w 2010 r. starania mające na celu adaptację i implementację programu „Unplugged” w polskich gimnazjach. Działania podjęte w celu implementacji programu w Polsce obejmowały:

a) w 2010 roku:

- udział pracownika Wydziału Wychowania i Profilaktyki ORE w szkoleniu dla trenerów programu zorganizowanym w Pradze (Czechy) przez Uniwersytet w Gent w Belgii, finansowanym ze środków Komisji Europejskiej,
- kurs dla trenerów programu z krajów UE. Szkolenie zorganizowane we współpracy ORE i KBPN, finansowane ze środków Komisji Europejskiej przez EU-DAP Faculty - europejskiego koordynatora programu,
- przygotowanie polskiej wersji scenariusza zajęć warsztatowych dla rodziców (we współpracy z KBPN),
- przygotowanie programu kursu dla realizatorów programu (we współpracy z KBPN);

b) w 2011 roku - Pilotażowa realizacja programu w Polsce:

- szkolenie realizatorów – organizacja kursu doskonalącego dla realizatorów programu – nauczycieli oraz pedagogów i psychologów szkolnych (we współpracy z KBPN),
- realizacja programu w klasach – od marca do czerwca przeszkoleni realizatorzy wdrażali program w dwóch szkołach podstawowych i ośmiu gimnazjach, łącznie w zajęciach wzięło udział ok. 420 uczniów z 14 klas. Przeprowadzono także warsztaty dla rodziców uczniów biorących udział w programie,
- po spełnieniu wymagań określonych przez ORE i KBPN przeszkoleni nauczyciele uzyskali uprawnienia realizatorów programu.

---

¹⁷ Program „Unplugged” powstał w ramach międzynarodowego projektu EU-Drug Abuse Prevention, finansowanego ze środków Unii Europejskiej. Jego autorami jest grupa ekspertów z siedmiu krajów UE. W latach 2004-2010 program został wdrożony w 10 krajach Europy. Skuteczność programu w ograniczaniu używania substancji psychoaktywnych przez młodzież została potwierdzona w badaniach ewaluacyjnych spełniających najwyższe standardy metodologiczne.

Jak wyjaśniła Pani Dorota Żyro, od 2011 r. ORE zawiesiło upowszechnianie programu z uwagi na niejasności dotyczące praw do szkolenia trenerów w Polsce. Jak podała, mimo wcześniejszych zapowiedzi europejski koordynator programu nie zdecydował się dotychczas przyznać takich uprawnień ORE. Zagraniczni trenerzy wskazani przez europejskiego koordynatora wyrazili gotowość prowadzenia kursów w Polsce, jednak wysokie koszty takich szkoleń (honoraria wg stawek europejskich, koszty podróży i pobytu trenerów) przekraczały możliwości ORE.

(dowód: akta kontroli str. 287-288, 303-304)

Pan Piotr Dmochowski-Lipski poinformował, że w związku z trudnościami ze znalezieniem w Polsce nowych wartościowych programów spełniających wymagane standardy jakości KBPN w konsultacji z ORE oraz Instytutem Psychiatrii i Neurologii dokonało przeglądu kilku zagranicznych programów znajdujących się w amerykańskim rejestrze programów modelowych SAMHSA i europejskim rejestrze EDDRA, gdzie zamieszczone są programy o potwierdzonej efektywności, przeważnie bardzo bogato wyposażone w materiały dla wszystkich grup odbiorców, ale równocześnie bardzo kosztowne. Oprócz kosztów tłumaczenia, adaptacji i pilotażu w warunkach polskich należy uwzględnić koszty kilkuetapowego szkolenia polskich trenerów w zagranicznych ośrodkach posiadających prawa autorskie do projektu. Przede wszystkim – jak wskazał ww. – są to programy licencjonowane. Według wyjaśnień Dyrektora ORE, elementem umowy licencyjnej jest zobowiązanie do corocznego wydania drukiem i sprzedaży określonego nakładu pakietu materiałów (np. minimum 2 500 kompletów) i odprowadzenia części zysków na konto właściciela programu. Cena jednego pakietu wynosi zwykle kilkaset złotych. Z powodów formalno-prawnych ORE nie może zawrzeć podobnej umowy licencyjnej; ORE nie posiada już księgarni ani konta środka specjalnego i nie ma prawa sprzedawać materiałów. Może jedynie rozdawać bezpłatne egzemplarze drukowane lub publikować materiały w internecie. Z tego powodu musiało zrezygnować z upowszechniania dwóch licencjonowanych programów edukacyjnych wdrażanych wcześniej przez CMPPP, tj. *Przyjaciele Zippiego* i *Strażnicy uśmiechu*.

W 2010 r. KBPN uzyskało informacje o możliwości upowszechniania na szerszą skalę w polskich gimnazjach europejskiego programu „Unplugged”, który nie był programem licencjonowanym, gdyż powstał w ramach międzynarodowego projektu EU-Drug Abuse Prevention, finansowanego ze środków UE. Opracowane materiały stanowiące wyposażenie programu są ogólnie dostępne na stronie internetowej. KBPN prowadziło w tej sprawie rozmowy z koordynatorem, a także zaprosiło ORE do współpracy w działaniach związanych z adaptacją i implementacją programu. Warunkiem uzyskania uprawnień do upowszechniania programu był udział przedstawicieli ORE i KBPN w kursie trenerskim prowadzonym przez trenerów wskazanych przez koordynatora. Według wyjaśnień Dyrektora ORE, dwóch konsultantów ORE ukończyło kurs uzyskując prawo do szkolenia nauczycieli. Pracownicy ORE ubiegali się jednak od początku o uzyskanie certyfikatów trenera I stopnia (*master of trainers*) uprawniających do szkolenia trenerów/liderów z terenu kraju. Jak podał ww., ORE jako centralna placówka doskonalenia nauczycieli upowszechnia programy metodą kaskady, która – przy dużej liczbie szkół – jest najbardziej ekonomicznym sposobem doskonalenia kadry pedagogicznej. Według wyjaśnień Dyrektora ORE, w roboczych rozmowach wstępnych koordynator akceptował postulaty ORE. Jak wskazał Dyrektor ORE, program „Unplugged” został wcześniej częściowo przetłumaczony na język polski przez Uniwersytet Medyczny w Poznaniu. ORE, we współpracy z KBPN, podjęło szereg (opisanych wcześniej w ww. punkcie) działań przygotowawczych do upowszechniania programu. Według wyjaśnień Dyrektora ORE, decyzje w sprawie przyznania certyfikatów wyższego

stopnia miały zapaść na dodatkowym kursie dla trenerów zorganizowanym w 2011 r. w Gent, w którym wziął udział jeden z trenerów ORE. Dyrektor ORE podał, że „koordynator nie podjął jednak takiej decyzji uzasadniając swoje stanowisko brakiem odpowiednich procedur. (...) Koordynator wyraził natomiast gotowość wskazania zagranicznych trenerów, którzy będą szkolić liderów w Polsce. Jednak (...) wysokie koszty takich kursów (...) przekraczają możliwości ORE.” W związku z brakiem uprawnień ORE w 2012 r. zawiesiło upowszechnianie programu, a w 2013 r. ORE i KBPN planują formalne wystąpienie do EU-DAP Faculty w Belgii o przyznanie certyfikatów trenera I stopnia dla przeszkolonych pracowników tych instytucji.

(dowód: akta kontroli str. 540-542)

Wicedyrektor ORE Pani Dorota Żyro wyjaśniła, że Ośrodek nie dysponuje informacjami i nie ma możliwości gromadzenia danych ani o liczbie programów profilaktycznych ani o liczbie szkół realizujących programy profilaktyczne. ORE może rekomendować szkołom korzystanie z programów profilaktycznych opartych na naukowych podstawach lub o potwierdzonej skuteczności i przedstawiać ofertę wartościowych programów – własnych i wypracowanych przez inne podmioty, opisanych w Banku Programów, nie ma jednak wpływu na wybór programów realizowanych w szkołach. Jak wskazała Wicedyrektor ORE, szkoły oraz samorządy mają wolność wyboru programów i mogą z tej oferty skorzystać lub nie. Wiele szkół realizuje programy profilaktyczne proponowane przez lokalne organizacje pozarządowe lub poradnie. Projekty te nie zostały zgłoszone do oceny w ramach systemu rekomendacji i ich jakość nie jest znana.

(dowód: akta kontroli str. 304-305)

Wicedyrektor ORE Pani Dorota Żyro poinformowała, że ORE w latach 2011-2012 (I półrocze) nie podejmowało żadnych działań w celu wdrażania i wspierania programów profilaktyki selektywnej i wskazującej dla dzieci i młodzieży ze środowisk zmarginalizowanych, zagrożonych demoralizacją i wykluczeniem społecznym oraz dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a także ich rodziców. W latach poprzednich ORE upowszechniało program TUKAN oraz ART szkoląc wychowawców placówek resocjalizacyjnych i socjoterapeutycznych typu MOW i MOS oraz pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych. Obecnie, jak podała Pani Dorota Żyro, brakuje nowych programów adresowanych do młodzieży z grup wysokiego ryzyka, które spełniają kryteria dobrej jakości. Przyczyny niekorzystania z europejskiej bazy programów zostały wskazane na str. 10-11 wystąpienia (w części dot. programu „Unplugged”). Na brak realizacji przez ORE działania 3.4 obszaru Profilaktyka KPPN na lata 2011-2016 wskazano również w Informacji o realizacji KPPN w 2011 r. skierowanej do MEN.

(dowód: akta kontroli str. 289, 297, 301, 308-309)

2. W działaniu 1.4 obszaru Profilaktyka KPPN na lata 2006-2010 CMPPP zostało wskazane jako podmiot właściwy do prowadzenia szkoleń w zakresie problematyki ograniczania popytu na narkotyki oraz zasad konstruowania lokalnych strategii profilaktycznych, w tym m.in. dla pracowników szkół.

W latach 2006-2010 CMPPP/ORE przeprowadziło w ww. zakresie około 70 szkoleń/konferencji w ramach m.in. następujących bloków tematycznych:

- „Kształcenie i doskonalenie interdyscyplinarnych grup pracujących z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, demoralizacją i przestępczością, ze szczególnym uwzględnieniem interwencji kryzysowej w rodzinie”. Szkolenie zawierało także moduł dotyczący konstruowania lokalnych strategii profilaktyki uzależnień;

- „Budowanie systemu reagowania w środowisku lokalnym w sytuacjach zagrożenia niedostosowaniem dzieci i młodzieży”;
- „Klimat społeczny szkoły”;
- „Szkoła wobec uczniów zagrożonych niedostosowaniem społecznym”;
- „Nadzór nad jakością Szkolnego Programu Profilaktyki, spójnego z Programem Wychowawczym Szkoły. Konstruowanie i ewaluacja Szkolnego Programu Profilaktyki”.

Szkolenia były adresowane m.in. do dyrektorów szkół, pedagogów szkolnych, psychologów, nauczycieli, wychowawców młodzieżowych ośrodków wychowawczych, wizytatorów kuratoriów oświaty, pracowników ośrodków doskonalenia nauczycieli i poradni psychologiczno-pedagogicznych. W ramach ww. szkoleń przeszkolonych zostało około 2 871 osób. Szkolenia podlegały ewaluacji prowadzonej w formie ankiet wśród uczestników; dotyczyły one m.in. zawartości merytorycznej i przydatności szkolenia. Szkolenia zostały ocenione dobrze, jako pogłębiające wiedzę i przydatne w pracy.

(dowód: akta kontroli str. 61, 71-72, 134-189 i 208-282)

3. W działaniach 3.1 obszaru Profilaktyka KPPN na lata 2006-2010 oraz 1.3 obszaru Profilaktyka KPPN na lata 2011-2016 CMPPP/ORE zostało wskazane jako jeden z podmiotów właściwych do podejmowania działań w zakresie opracowywania, wydawania i upowszechniania publikacji z zakresu promocji zdrowia i profilaktyki narkomanii.

Realizując ww. działania CMPPP/ORE w latach 2006-2012 (I półrocze) opracowało i upowszechniło szereg materiałów informacyjno-edukacyjnych (merytorycznych i metodycznych) z zakresu promocji zdrowia i profilaktyki narkomanii, takich jak m.in. poradniki, scenariusze zajęć, artykuły dla nauczycieli, oświatowych specjalistów, dyrektorów szkół i placówek oświatowych, nadzoru pedagogicznego, poradniki dla rodziców, a także zeszyty metodyczne, które są tworzone dla edukatorów i realizatorów wybranych programów edukacyjnych i rozdawane podczas szkoleń. Większość materiałów była dostępna w wersji elektronicznej na stronie CMPPP (obecnie ORE). Wśród opracowanych materiałów były:

- Zeszyty 10-12 „Edukacja zdrowotna i promocja zdrowia” – adresatami publikacji byli dyrektorzy i nauczyciele wszystkich typów szkół. Jak podała Wicedyrektor ORE, publikacja została przekazana do wojewódzkich koordynatorów sieci szkół promujących zdrowie, wojewódzkich ośrodków doskonalenia nauczycieli, kuratoriów oświaty oraz szkół promujących zdrowie. Została także zamieszczona na stronie internetowej ORE;
- e-poradnik „Profilaktyka uzależnień w szkole” (aktualizowany) – adresatami publikacji byli dyrektorzy szkół, pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznych, szkolni specjaliści, nauczyciele. Poradnik upowszechniony w formie elektronicznej na stronie internetowej ORE (wcześniej CMPPP);
- materiały informacyjne „Dopalacze” – upowszechnione w formie elektronicznej na stronie internetowej ORE;
- „Organizacja i realizacja edukacji zdrowotnej w szkole.” Poradnik dla dyrektorów szkół i nauczycieli – adresatami publikacji byli dyrektorzy i nauczyciele wszystkich typów szkół. Poradnik upowszechniony w formie elektronicznej na stronie internetowej ORE;
- „Jak wspierać rozwój i zdrowie młodzieży” – adresatami publikacji byli edukatorzy kształcący nauczycieli pracujących z dziećmi, doradcy metodyczni, specjaliści promocji zdrowia, koordynatorzy szkolnych programów promocji zdrowia, pielęgniarki szkolne i lekarze. Jak podała Wicedyrektor ORE,

publikacja została przekazana do wojewódzkich koordynatorów sieci szkół promujących zdrowie;

- „Organizacja i realizacja edukacji zdrowotnej w szkole.” Odrębne poradniki dla dyrektorów i nauczycieli szkół podstawowych, gimnazjów oraz szkół ponadgimnazjalnych. Jak podała Wicedyrektor ORE, publikacja w wersji papierowej została przekazana do szkół. Upowszechniona została również na stronie internetowej ORE;
- „Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki” – poradnik adresowany do pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznej, dyrektorów szkół, szkolnych specjalistów, nauczycieli, instytucji samorządowych. Upowszechniany poprzez sieć liderów programów edukacyjnych na terenie kraju podczas konferencji i szkoleń oraz w formie elektronicznej na stronie internetowej ORE.

(dowód: akta kontroli str. 61-63, 72, 190-206, 208-294)

4. ORE został wskazany w działaniu 2.1 obszaru Profilaktyka KPPN na lata 2011-2016 jako podmiot właściwy do upowszechniania koncepcji tworzenia Szkół Promujących Zdrowie.

W celu upowszechniania koncepcji tworzenia Szkół Promujących Zdrowie¹⁸, ORE podjęło w latach 2011-2012 (I półrocze) następujące działania:

a) w 2011 roku:

- przeprowadzono trzydniowe szkolenie dla wojewódzkich i rejonowych koordynatorów oraz członków zespołów wojewódzkich sieci Szkół Promujących Zdrowie,
- dokonano oceny wniosków i rekomendowano szkoły do nadania Krajowego Certyfikatu Szkoły Promującej Zdrowie,
- pracownicy ORE wygłaszali wykłady w trakcie konferencji organizowanych przez kuratoria oświaty i ośrodki doskonalenia nauczycieli w ramach projektu Szkoła Promująca Zdrowie;

b) w 2012 roku (I półrocze):

- dokonano oceny wniosków i rekomendowano szkoły do nadania Krajowego Certyfikatu Szkoły Promującej Zdrowie.

(dowód: akta kontroli str. 63, 72, 207, 286, 531-532 i 736)

W latach 2011-2012 (I półrocze) wnioski o nadanie Krajowego Certyfikatu Szkoły Promującej Zdrowie złożyły 52 szkoły; Krajowy Certyfikat otrzymało w tym okresie 45 szkół (ORE nie jest w posiadaniu danych dotyczących otrzymanych w ww. okresie Wojewódzkich Certyfikatów Szkół Promujących Zdrowie – baza danych znajduje się u wojewódzkich koordynatorów). Według stanu na 30 czerwca 2012 r. w ramach sieci Szkół Promujących Zdrowie działały 1944 szkoły.

(dowód: akta kontroli str. 72, 207)

5. Zgodnie z działaniem 2.5 obszaru Profilaktyka KPPN na lata 2011-2016, ORE jest jednym z podmiotów wspierających programy rozwijające kompetencje wychowawcze rodziców i nauczycieli.

¹⁸ Program „Szkoła Promująca Zdrowie” rozwijany był w Polsce w ramach Europejskiej Sieci Szkół Promujących Zdrowie utworzonej w 1992 r., a od 2008 r. działa w ramach Europejskiej Sieci Szkół dla Zdrowia w Europie (SHE) w wyniku porozumienia WHO/EURO, Rady Europy i Komisji Europejskiej. Aktualnie we wszystkich województwach istnieją sieci szkół i innych placówek oświatowo-wychowawczych. Szkoły, które spełniły określone warunki, zostają przyjęte do sieci i po minimum dwóch latach pracy otrzymują wojewódzkie certyfikaty. Ustanowiono również Krajowy Certyfikat Szkoła Promująca Zdrowie. Przyjęta polska definicja Szkoły Promującej Zdrowie¹⁸ określa, że Szkoła Promująca Zdrowie tworzy warunki i podejmuje działania, które sprzyjają dobremu samopoczuciu społeczności szkolnej, podejmowaniu przez jej członków działań na rzecz zdrowia własnego i innych ludzi oraz tworzenia zdrowego środowiska.

Wicedyrektor ORE Pani Dorota Żyro poinformowała, że wszystkie programy edukacyjne z różnych obszarów profilaktyki upowszechniane przez ORE adresowane są przede wszystkim do dorosłych – rodziców i nauczycieli – i mają na celu właśnie rozwijanie ich kompetencji wychowawczych, co powinno przekładać się na lepszy kontakt z dzieckiem i udzielane mu wsparcie. Docelowymi beneficjentami programów są więc dzieci i młodzież. Jako programy adresowane do nauczycieli, realizowane w ramach KPPN, Pani Dorota Żyro wskazała programy: „Szkolna Interwencja Profilaktyczna” oraz „Unplugged”. Ponadto wskazała program „Szkoła dla Rodziców i Wychowawców” jako adresowany zarówno do rodziców, jak i nauczycieli.

W ramach programu „Szkoła dla Rodziców i Wychowawców” w latach 2011-2012 zrealizowano następujące zadania:

a) w 2011 roku:

- 40 godzinne szkolenia warsztatowe dla łącznie 604 nauczycieli ze 199 szkół i 3 821 rodziców,
- 40 godzinne szkolenia warsztatowe dla realizatorów (799 psychologów i pedagogów),
- 26 godzinne szkolenia dla edukatorów-koordynatorów (trenerów) programu: dwa seminaria dla łącznie 83 osób,
- prezentowanie idei i koncepcji programu na ośmiu wojewódzkich konferencjach dla ok. 1600 uczestników oraz dziewięciu seminariach dla ok. 450 realizatorów,
- aktualizacja Banku Realizatorów zamieszczonego na stronie internetowej ORE,
- opracowanie i publikacja e-poradnika „Jak kochać i wymagać” dla rodziców i realizatorów – zamieszczony na stronie internetowej ORE,
- druk skryptów dla realizatorów, cz. I i II oraz *Zeszytów Metodycznych* nr 6, 7 i 10;

b) w 2012 r. (I półrocze):

- systematyczna realizacja 40-godzinnych szkoleń dla grup rodziców i nauczycieli prowadzonych przez realizatorów na terenie całego kraju,
- 40-godzinne szkolenia przeprowadzone przez ORE dla grup psychologów i pedagogów ze szkół i placówek, przyszłych realizatorów programu,
- 27-godzinne seminarium szkoleniowe dla 39 edukatorów-koordynatorów programu,
- międzynarodowa konferencja *Mądre wychowanie. Jak mówić, aby dzieci nas słuchały* dla 250 osób.

Dla odbiorców szkoleń trzeciego modułu programu - Problematyka wieku dorastania - wydano *Zeszyt Metodyczny nr 11 Szkoła dla Rodziców i Wychowawców* cz. III „Nastolatek”. Niezbędnik dla uczestników warsztatów, który został udostępniony również realizatorom programu na stronie internetowej ORE.

(dowód: akta kontroli str. 288-289, 297, 301, 306-308)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następującą nieprawidłowość:

W okresie 2011-2012 (I półrocze) ORE nie wywiązał się z obowiązku nałożonego na niego w działaniu 3.4 obszaru Profilaktyka KPPN na lata 2011-2016 dotyczącego wdrażania i wspierania programów profilaktyki selektywnej i wskazującej, w szczególności dla: dzieci i młodzieży ze środowisk zmarginalizowanych, zagrożonych demoralizacją i wykluczeniem społecznym oraz dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a także ich rodziców.

(dowód: akta kontroli str. 289, 297, 308-309)

W ocenie Najwyższej Izby Kontroli ORE, we współpracy z KBPN, dolożyło należytej staranności w celu wdrożenia w Polsce programu profilaktyki uniwersalnej skierowanego do młodzieży gimnazjalnej, tj. „Unplugged”. Zdaniem Izby brak zgody europejskiego koordynatora na szkolenie przez ORE trenerów programu „Unplugged” nie powinien oznaczać odstąpienia od prób znalezienia lub opracowania odpowiedniego programu, z uwagi na fakt, iż młodzież gimnazjalna jest szczególnie narażona na występowanie zachowań ryzykownych, a w Polsce brak programów profilaktyki uniwersalnej skierowanych do tej grupy.

Ocena cząstkowa

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie mimo stwierdzonej nieprawidłowości działalność w badanym obszarze.

3. Środki finansowe przeznaczone na działania profilaktyczne.

Opis stanu
faktycznego

Dane dotyczące wysokości środków wydatkowanych przez ORE (wcześniej CMPPP) – zarówno ze środków własnych, jak i z innych źródeł – na wykonywanie zadań z zakresu przeciwdziałania narkomanii, w tym na działania określone w KPPN na lata 2006-2010 i 2011-2016, przedstawia poniższe zestawienie (w układzie wymaganym przez KBPN w corocznych informacjach do sprawozdania z realizacji KPPN):

Informacja za rok:	Całkowity koszt działań skierowanych na przeciwdziałanie narkomanii (tys. zł)	Koszt realizacji KPPN (tys. zł)	Koszty poniesione na realizację zadań z Obszaru 1 KPPN: Profilaktyka (tys. zł)
2006	40,8	40,8	40,8
2007	3 239,6 w tym 14,0 ze środków CMPPP i 3 225,6 ze środków MEN*	3 239,6	3 239,6
2008	63,3 + 2 117,2 dofinansowania z MEN	27,6	27,6
2009	34,6 w tym 22,8 ze środków MEN	11,8 koszty ORE	11,8
2010	3,6	2,0	2,0
2011	17,4	17,4	17,4
2012 (wg stanu na 30 czerwca 2012 r.)	1,9 większość zadań generujących koszty zaplanowano na II półrocze 2012 r.	1,9	1,9
OGÓLEM	5 518,4 w tym 5 365,6 przekazane przez MEN	3 341,1	3 341,1

*Ministerstwo Edukacji Narodowej zleciło zadania CMPPP i przekazało środki zwiększając budżet CMPPP.

(dowód: akta kontroli str. 298, 544-545)

Wicedyrektor ORE Pani Dorota Żyro wskazała na trudności/problemy dotyczące kwalifikowania kosztów działań związanych z profilaktyką narkomanii, w tym z realizacją KPPN. Podkreśliła, że sformułowanie zadań w KPPN nieadekwatnie do zadań statutowych i właściwości CMPPP/ORE powoduje problemy przy obliczaniu kosztów zadań z KPPN: „(...) CMPPP/ORE jest (...) instytucją realizującą zadania z wielu obszarów profilaktyki, w tym wybrane zadania wpisane do (...) krajowych

(narodowych) i rządowych programów. Niektóre działania powtarzają się w kilku krajowych/rządowych programach. (...) Trudno ustalić, jaką część kosztów tych zadań należy sprawozdać w formularzu z KPPN. Ponadto, nie było i nie jest całkiem jasne, jakie zadania (...) należy sprawozdawać wraz z kosztami w formularzu sprawozdania z KPPN w obszarze Profilaktyka, zwłaszcza w takim działaniu, jak „Zwiększanie kompetencji wychowawczych nauczycieli”. CMPPP/ORE, jako centralna placówka doskonalenia nauczycieli, organizuje i prowadzi szkolenia oraz przygotowuje materiały służące w znacznej mierze właśnie rozwijaniu kompetencji wychowawczych nauczycieli. (...). Upowszechniane takie programy, jak „Przyjaciele Zippiego”, czy program „Jak sobie radzić z prowokacyjnymi zachowaniami uczniów” wyposażają nauczycieli w umiejętności wychowawcze, ale nie są ściśle związane z profilaktyką narkomanii. Początkowo (...) sprawozdawano szkolenia i programy ogólnie rozwijające umiejętności nauczycieli. Po dyskusjach z przedstawicielami Krajowego Biura (...) ograniczono liczbę sprawozdawanych zadań podając tylko te, które zostały wymienione w KPPN i bardziej związane z profilaktyką problemowych zachowań uczniów, w tym profilaktyką uzależnień. Nie otrzymaliśmy jednak jasnych wytycznych w omawianych powyżej sprawach (...). Koszty realizowanych zadań są tylko szacowane. CMPPP/ORE podejmuje też inne zadania z obszaru profilaktyki dotyczące podnoszenia jakości programów profilaktycznych, których nie uwzględniał formularz sprawozdania. Na przykład, w 2007 roku przeprowadzono naukową ewaluację zewnętrzną programu „Szkoła dla Rodziców i Wychowawców”. Koszty poniesione na ewaluację w wysokości 60 000 zł wliczono, po konsultacji z Krajowym Biurem (...), do ogólnych kosztów działań, choć w KPPN nie uwzględniono podobnego zadania i w formularzu nie było odpowiedniego paragrafu.”

(dowód: akta kontroli str. 388-391)

Odnosnie kategorii wydatków, które zostały wliczone przez ORE (a wcześniej CMPPP) do kosztów wykazanych w ww. zestawieniu, Wicedyrektor ORE Pani Dorota Żyro wskazała: honoraria, wynagrodzenia bezosobowe, składki na ubezpieczenia społeczne, zdrowotne, Fundusz Pracy, zakup materiałów, energii, podróże służbowe krajowe, inne (opłaty telefoniczne, zakup materiałów dydaktycznych). Do wykazanych kosztów nie były wliczane wydatki klasyfikowane w paragrafach z czwartą cyfrą 1-9.

Fluktuacja wysokości środków wydatkowanych na przeciwdziałanie narkomanii, w tym na działania określone w KPPN, wynikała (i wynika obecnie) – jak wyjaśniła Pani Dorota Żyro – z następujących przyczyn:

- wysokości budżetu CMPPP/ORE w danym roku, w tym kwoty przeznaczonej na działania w obszarze Profilaktyka. Kwota ta nie jest stała, lecz przyznawana na zaakceptowane zadania w Planie pracy.
- priorytetów resortu edukacji w danym roku (np. wynikających z wdrażanej reformy systemu edukacji),
- dofinansowania zadań w obszarze Profilaktyka przez MEN,
- liczby zadań CMPPP/ORE wynikających z innych krajowych/rządowych programów (liczba krajowych/rządowych programów systematycznie się zwiększa w związku z realizacją strategii UE).

Wicedyrektor ORE poinformowała, że w 2007 r. MEN zwiększyło budżet CMPPP o ponad 7 mln zł z rządowego programu „Zero tolerancji dla przemocy w szkole” przeznaczonych na wspieranie szkół, z czego ponad 3 mln zł na upowszechnianie programów profilaktycznych podnoszących kompetencje wychowawcze i profilaktyczne rodziców i nauczycieli. Umożliwiło to uruchomienie szkoleń na terenie całego kraju poprzez sieć przeszkolonych liderów programów. Kwota ta w całości została uwzględniona w sprawozdaniu z KPPN. W 2008 r. MEN również

zwiększyło budżet CMPPP, z rządowego programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła”, z czego 2 117,2 tys. zł przeznaczono ponownie na upowszechnianie programów profilaktycznych podnoszących kompetencje wychowawcze i profilaktyczne rodziców i nauczycieli. Kwoty przekazanej przez MEN nie wykazano w sprawozdaniu do KBPN za 2008 r., ponieważ została ona wykazana w sprawozdaniu Ministerstwa.

Według wyjaśnień Wicedyrektor ORE Pani Doroty Żyro, w 2009 r. MEN zwiększyło budżet CMPPP o kwotę 160 tys. zł na zadania z różnych obszarów profilaktyki, z czego 22,8 tys. zł wydatkowano na wspólnie organizowane zadanie - szkolenie dla przedstawicieli kuratoriów oświaty pn.: „Nadzór nad jakością Szkolnego Programu Profilaktyki, spójnego z Programem Wychowawczym Szkoły”. Zadanie to wraz z kosztami wykazano w sprawozdaniu z KPPN zaznaczając, iż były to środki MEN. Z budżetu ORE wydatkowano kwotę 11,8 tys. zł. Natomiast w 2010 r., w związku z zadaniami wynikającymi z nowych programów, m.in. Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego oraz Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, ORE mogło przeznaczyć niewielkie środki (3,6 tys. zł) na przeciwdziałanie narkomanii. Skupiono się głównie na pracach nad *Systemem Rekomendacji Programów Profilaktycznych* oraz przygotowaniu materiałów merytorycznych i metodycznych dla pracowników oświaty (poradnika, artykułów i scenariuszy) opublikowanych następnie na stronie internetowej ORE. Ponieważ autorami materiałów byli konsultanci ORE, zadania te nie generowały dodatkowych kosztów.

Wicedyrektor ORE wskazała, że zadania wynikające z krajowych/rządowych programów realizuje głównie Wydział Wychowania i Profilaktyki ORE (dawniej Pracownia Profilaktyki), w której zatrudnionych jest 10 pracowników (ok. 9 etatów), w tym 4 osoby (3,75 etatu) liczy Zespół ds. Promocji Zdrowia w Szkole. Działaniami z wszystkich obszarów profilaktyki zajmuje się 6 osób (5,5 etatu). Pracownicy Wydziału są autorami programów edukacyjnych, scenariuszy warsztatów, poradników oraz materiałów informacyjnych i metodycznych. Są również trenerami i osobiście prowadzą wiele szkoleń, toteż wykazywane koszty działań z obszaru profilaktyki są zwykle niewielkie. Stosownie do posiadanych środków oraz możliwości kadrowych niektóre zadania z zakresu profilaktyki selektywnej i wskazującej realizuje Wydział Resocjalizacji i Socjoterapii, zajmujący się głównie obsługą Systemu kierowania nieletnich do placówek socjoterapeutycznych i resocjalizacyjnych. Pozostałe wydziały CMPPP/ORE realizują zadania z zakresu profilaktyki narkomanii sporadycznie.

(dowód: akta kontroli str. 14-58, 295, 298-300, 391-394 i 396-520)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości

Ocena cząstkowa

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie działalność w badanym obszarze.

IV. Uwagi i wnioski

Wnioski pokontrolne

Przedstawiając powyższe oceny i uwagi wynikające z ustaleń kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli¹⁹, wnosi o:

1. Wdrażanie i wspieranie programów profilaktyki selektywnej i wskazującej, w szczególności dla: dzieci i młodzieży ze środowisk zmarginalizowanych,

¹⁹ Dz. U. z 2012 r., poz.82

zagrożonych demoralizacją i wykluczeniem społecznym oraz dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a także ich rodziców, zgodnie z dyspozycją działania 3.4 obszaru Profilaktyka KPPN na lata 2011-2016.

2. Kontynuację działań w zakresie wspierania wdrożenia i upowszechnienia w gimnazjach programów profilaktyki uniwersalnej opartych na naukowych podstawach lub o potwierdzonej skuteczności.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Departamentu Porządku i Bezpieczeństwa Wewnętrznego Najwyższej Izby Kontroli.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag
i wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK proszę o poinformowanie Najwyższej Izby Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykorzystania uwag i wykonania wniosków pokontrolnych oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Warszawa, dnia 28 kwietnia 2013 r.

Najwyższa Izba Kontroli
Departament Porządku
i Bezpieczeństwa Wewnętrznego

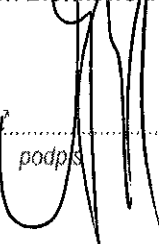
Kontrolerzy:
Katarzyna Kędzior-Rejner
Główny specjalista kontroli państwowej

.....
podpis

Zdzisław Lipiński
Specjalista kontroli państwowej

.....
podpis

p.o. Dyrektora
Marek Bienkowski

.....
podpis